

ИСТОРИЯ НА КНИГАТА
BOOK HISTORYБИБЛИОТЕКИТЕ ПРЕДИ БИБЛИОТЕЧНИЯ ТУРИЗЪМ
В „ГОЛЯМАТА ОБИКОЛКА“ НА ТОМАС НЮДЖЪНТ

Радослав Христов

Университет по библиотекознание и информационни технологии

Резюме: Туризмът намира една от първите си форми в дългите пътешествия, предприети от благородници из различни краища на Европа. Наречени „The Grand Tour“, или в превод на български „Голямата обиколка“, те започват през XVI век, а разцветът им е през XVII и XVIII век. Терминът „Grand Tour“ е използван за първи път през 1670 г., но получава широко разпространение през XVIII век, особено след 1749 г., когато четиритомният пътеводител на Томас Нюджънт го превръща в заглавие на книга. Настоящото изследване проследява мястото на библиотеките по маршрутите, описани в този труд, и значимостта им през погледа на европейския пътешественик от епохата, белязала зараждането на съвременния туризъм. Целта му е да бъде аргументиран потенциалът на библиотеките като привличащи вниманието дестинации далеч преди появата на понятието „библиотечен туризъм“, като са проследени всички библиотеки, описани в „Голямата обиколка“. Направени са изводи, че разбирането за стойността на библиотеките като атракция за посетителя ясно проличава от направения обзор, а описанията дават добра представа за солидните основи на библиотечния туризъм – нешлифования диамант с огромен туристически потенциал.

Ключови думи: библиотеки; библиотечен туризъм; „Голямата обиколка“; Томас Нюджънт

„Пътувания“ и „туризъм“ са понятия, които започват да се дефинират през XVI век с признаването на икономическата, образователната и развлекателната им значимост. Туризмът намира една от първите си форми в дългите пътешествия, предприети от благородници из различни кътчета на Европа по културни, социални или развлекателни причини. Наречени „The Grand Tour“, или в превод на български „Голямата обиколка“, те започват през XVI век, като

разцветът им е през XVII и XVIII век (Correia, 2022). „Голямата обиколка“ е с продължителност от една до три години, а участници в нея обикновено са млади мъже с добро потекло, чиято цел е да опознаят класическата и ренесансовата цивилизация. Терминът „Grand Tour“ е използван за първи път през 1670 г., но получава широко разпространение през XVIII век, особено след 1749 г., когато четиритомният пътеводител на Томас Нюджънт го превръща в заглавие на книга. Авторът твърди, че представя „точно описание на повечето градове, селища и забележителни места в Европа“ (Seaton, 2019: 108–110).

Настоящото изследване проследява мястото на библиотеките по маршрутите, описани във внушителния труд на Нюджънт, послужил като вдъхновение за мнозина да се впуснат в едноименното приключение. Близо 300 години след като пътеводителят излиза на бял свят, той е във фокуса на редица проучвания, дело на специалисти по история, география, архитектура, лингвистика, социология. Към този момент обаче информацията, която Нюджънт предоставя за библиотеките в различните градове – още повече разгледана във функцията си на туристически ресурс, – не е ставала тема на целенасочени научни търсения, което е заявка за актуалността на проучването. Негов обект са библиотеките, а предмет – тяхното място и значимост в контекста на миогледа на европейския пътешественик през епохата, белязала зараждането на съвременния туризъм. Целта е да бъде аргументиран потенциалът на библиотеките като привличащи вниманието дестинации далеч преди появата на понятието „библиотечен туризъм“, като са проследени всички библиотеки, описани в „Голямата обиколка“.

В изследването са използвани оригиналните издания на четирите тома на „Голямата обиколка“ на Томас Нюджънт, отпечатани през 1749 г. Дигитализираните им копия са извлечени от платформата „NathlTrust“, управляваща най-големия набор от издания в дигитален формат от академични и изследователски библиотеки. С оглед на спецификата на разглеждания проблем е приложен интердисциплинарен подход – от една страна, с фокус върху историческия контекст, а от друга – върху разнообразието от форми, чрез които библиотеките въздействат и моделират предпочитания от гледна точка на култура и архитектура. В лингвистично отношение са издирени и приложени вече в съвременния си вариант редица наименования – основно лични имена и топоними. Направените изводи провокират последващи проучвания от страна на изкушените от историята, библиотеките и туризма.

Много изследователи анализират „Голямата обиколка“ от гледна точка на историята на пътуванията и туризма. Според С. Голдсмит това със сигурност е плодотворен подход, тъй като в стремежа си да разберат стойността на определени дестинации, пътешествениците идентифицират този феномен освен като възход на пътуванията, и като приятна

туристическа практика (Goldsmith, 2020: 5). У. Гир разглежда „Голямата обиколка“ като „ранна форма и предшественик на съвременния туризъм“, чиято първоначална цел е да отбележи края на детството, като разшири образованието и спомогне за овладяване на социални умения, а впоследствие се трансформира в пътешествие за удоволствие и развлечение (Gug, 2010).

От своя страна Р. Балеиро и С. Кинтейро откриват в „Обиколката“ корените конкретно на литературния туризъм. Според тях той е на поне 400 години, тъй като началото му съвпада с началото на „Голямата обиколка“ (краят на XVI век), когато образованието на младите аристократи е предполагало, наред с другото, и посещение на къщите и гробовете на канонични автори (Baleiro and Quinteiro, 2018: 43). Мястото и ролята на „Голямата обиколка“ като начална стъпка в развитието на туризма – и по-конкретно на културния туризъм – са признати и от Световната организация по туризъм към ООН (UNWTO). В своя Доклад за синергията между туризма и културата от 2018 г. тя потвърждава възприетите промени в търсенето на културен туризъм, произтичащи от различния подход към културата: от Култура 1.0/Културен туризъм 1.0 („Голямата обиколка“ и потребление от малък елит) през Култура 2.0/Културен туризъм 2.0 (културата като индустрия и масов културен туризъм) до Култура 3.0/Културен туризъм 3.0 (културата като платформа за туризма и обратно, както и като средство за създаване на идентичност, стимулиране на социалното сближаване и подкрепа на творчеството) (UNWTO, 2018).

В четирите тома на „Голямата обиколка“ Томас Нюджънт представя общо девет държави, а Нидерландия е първата, описана подробно в **първия том** на пътеводителя. Авторът започва обзора на градовете с Амстердам, като наред с пристанището, фортификационните съоръжения, портите, мостовете, църквите и площадите място е отделено и на обществената библиотека, която той накратко описва като „доста добра, с хубава сграда, разположена близо до Южната църква“. По думите му тя разполага с „всички видове добри книги за обществено ползване на този град, както и за чужденци“ (Nugent, 1749a: 75–76). Лайден със своя прочут университет заема достойно място на страниците на пътеводителя, а интересът на пътешествениците е привлечен и към неговата библиотека. Тя е създадена от Вилем I и колекцията ѝ е обогатена през вековете, включително от известния учен и религиозен деец Йозеф Скалигер. Той дарява на университетската библиотека над 200 ръкописа, някои от които на източни езици, оригинални съчинения на фламандския хуманист Бонавентура Вулканиус, както и ценни книги, донесени от Леванта (Nugent, 1749a: 98). И докато в описанието си за Дордрехт Томас Нюджънт просто маркира местната библиотека като част от комплекса обществени сгради (Nugent, 1749a: 111), то университетската библиотека в Грьонинген е

представена като истинска забележителност, със солидна колекция книги от повечето клонове на литературата (Nugent, 1749a: 147). Пътешествието из Ниската земя ни води през Утрехт, където, както научаваме, „има обществена библиотека, която предлага книги от всички области на науката“ (Nugent, 1749a: 175), до Антверпен и библиотеката на местния колеж, която „привлича любопитството на чужденците“ (Nugent, 1749a: 191), както и до Льовен, чиято библиотека е „най-добрата в Австрийска Нидерландия, особено заради големия си брой ръкописи“ (Nugent, 1749a: 233). В края на нидерландското пътешествие откриваме описание на Маастрихт с неговата кула, която според автора е една от най-красивите в Нидерландия и в която се намира „много добра библиотека с печатни книги, ръкописи и други ценности, които могат да бъдат интересни за посетителя“ (Nugent, 1749a: 245).

Вторият том от обемния труд на Нюджънт е с акцент върху Германия, като в пътеводителя са включени още териториите на днешните държави Австрия, Дания, Полша, Швейцария, Швеция, а първото споменаване на библиотека е тази в Олденбург. Според автора „в миналото там е имало много добра библиотека, притежаваща и други интересни неща, но всички те са били пренесени в Копенхаген“ (Nugent, 1749b: 123). Сред забележителностите на Хамбург в пътеводителя са включени двете библиотеки – в църквите „Свети Йоан“ и „Свети Николай“, които са „добре снабдени, особено първата, с печатни книги и ръкописи“ (Nugent, 1749b: 131). В Шлезвиг пък внимание е отделено на замъка „Готорф“, и по-специално на неговите библиотека и кабинет, „достойни за вниманието на всеки посетител“ (Nugent, 1749b: 148), докато за Рингстед в днешна Дания е отбелязано единствено, че „градът е имал много добра библиотека до 1658 г., когато е била унищожена от шведите“ (Nugent, 1749b: 151). Отново на датска територия Нюджънт насочва вниманието на читателя към обсерваторията, построена от крал Кристиан VI по такъв начин, че „карета и коне да могат да се изкачват до върха ѝ“. В нейната сграда се помещава и библиотеката, където, както отбелязва авторът, се съхраняват вещи на астронома Тихо Брахе, сред които известният му глобус с диаметър 3 метра (Nugent, 1749b: 154–155).

Обиколката из северните земи на Стария континент води изкушените от пътешествията и до Висмар и нейната „много добра библиотека, която преди това е принадлежала на юриста Давид Мевуис и си заслужава да се види“ (Nugent, 1749b: 162), и продължава към Рошок със споменаване на обществената библиотека там (Nugent, 1749b: 163). По-сериозно място в своя монументален труд авторът отделя на библиотеките в Стокхолм, сред които е Кралската библиотека със своите впечатляващи размери. Там, пише Нюджънт, се съхранява превод на Библията на немски език от латински източници, направен от Мартин Лутер, който собственооръчно е оставил на страниците ѝ няколко бележки. Като заслужаващи посещение места са отбелязани още

библиотеката и кабинетът на г-н Акерширн, както и библиотеките на канцлерите Палмшолд и Снолиски (Nugent, 1749b: 170–171).

Стигайки до Шчечин (днес в Полша), Томас Нюджънт описва Библиотеката на Кралския колеж като „добре обзаведена с книги от всякакъв вид и кабинет, в който се намират няколко интересни предмета. Там има и голяма камбана, за биенето на която са необходими двадесет и четирима души“ (Nugent, 1749b: 178). Библиотеката в Гданск накратко е определена от автора като „отлична“ (Nugent, 1749b: 181), а в Кьонигсберг той насочва вниманието на читателя към Библиотеката „Валенрод“, която е отворена два пъти седмично, и към местната обществена библиотека (Nugent, 1749b: 186). Кралският дворец в Берлин е определен като една от най-големите атракции на днешната столица на Германия, а според това, което пише за него в „Голямата обиколка“, библиотеката там е достойна за вниманието на пътешественика, наравно с градините, изящните картини, фонтаните и оръжейницата (Nugent, 1749b: 194). Забележителни библиотеки, които чуждестранният пътешественик трябва да види, Нюджънт маркира по маршрутите, преминаващи през Франкфурт на Одер и Вроцлав – в катедралата „Свети Йоан“ и лутеранската църква „Света Елизабет“ (Nugent, 1749b: 198). Във Виена пък специално внимание е отделено на Императорската дворцова библиотека, „която с право се смята за една от най-добрите в Европа“. За нея четем, че разполага с колекция от над 80 000 тома, сред които еврейски, сирийски, арабски, турски, арменски, коптски и китайски ръкописи. Изключително ценен е Новият завет, датиран към III век, написан със златни букви върху пурпур. Библиотеката, пише в „Голямата обиколка“, съхранява хиляди гръцки, римски и готски монети, както и много други интересни предмети, включени в обемист каталог от учения Ламбециус (Nugent, 1749b: 203).

Градската и университетската библиотека в Лайпциг са включени в пътеводителя като места, които си заслужава да се посетят (Nugent, 1749b: 220), а тази в Люнебург също не е пропусната от автора (Nugent, 1749b: 225). Но като далеч по-впечатляваща за любителите на пътешествията през XVIII век е представена дворцовата библиотека във Волфенбютел – красива овална зала с галерии около нея. Според пътеводителя „колекцията ѝ включва 124 000 тома и се смята за една от най-добрите колекции на печатни книги в Германия“ (Nugent, 1749b: 230). Като интересно за пътешественика място е определена и библиотеката в Дрезден със своята солидна колекция от книги (Nugent, 1749b: 243), а с богатата си библиотека може да се похвали и Йезуитският колеж в Линц (Nugent, 1749b: 253). Пътешествието из някои от най-забележителните за времето си европейски библиотеки ни отвежда и до Регенсбург и библиотеката на манастира „Свети Емеран“, където може да бъдат видени някои интересни ръкописи (Nugent, 1749b: 256). В манастир, принадлежал на Доминиканския орден, се помещава и

градската библиотека в Нюрнберг, която според Нюджънт притежава около 20 000 тома, събрани предимно от руините на няколко манастира по времето на Реформацията. Най-старият ръкопис там е гръцки препис на евангелията, датиран към IX век (Nugent, 1749b: 273). Авторът пише и за достойнствата на обществената библиотека в Пасау, като спирка по пътя на „Голямата обиколка“, която е определена като „добра обществена библиотека, дарена на града от кардинал Ламберг“ (Nugent, 1749b: 277), а за университетската библиотека в Хелмщад четем, че е „сред най-добрите в Европа“ (Nugent, 1749b: 280). Като заслужаваща посещение е определена и дворцовата библиотека във Ваймар (Nugent, 1749b: 281), а сред най-големите забележителности на Йена е отбелязана и местната библиотека (Nugent, 1749b: 282).

Пътешествието из европейските библиотеки по страниците на „Голямата обиколка“ продължава с Алторф и неговата библиотека, изключително ценена заради внушителната си колекция от книги (Nugent, 1749b: 283), а в Хановер внимание е отделено на дворцовата библиотека – също така притежаваща много екземпляри, сред които и няколко ценни ръкописа (Nugent, 1749b: 288). Със своята много добра колекция от ръкописи популярна за времето си е и обществената библиотека в Аугсбург (Nugent, 1749b: 305), а наред с интересната си архитектура и изящни градини дворецът в Инсбрук е включен като основна градска забележителност и заради богатата си библиотека (Nugent, 1749b: 309). Недалеч от Инсбрук следващата спирка от пътеводителя на Нюджънт е замъкът „Амбрас“, който, макар да впечатлява със своята пищност и несметни богатства, провокира критична оценка от страна на автора по отношение на библиотеката си. Както самият той отбелязва, „замъкът има библиотека, която не е в много добро състояние“ (Nugent, 1749b: 311).

По маршрута на „Голямата обиколка“ от XVIII век като задължителна за посещение в Мюнхен – редом с Йезуитския колеж и Францисканския манастир – е посочена и местната библиотека (Nugent, 1749b: 320), както и дворцовата библиотека в Касел, притежаваща богата колекция от книги и „други интересни предмети“ (Nugent, 1749b: 324). Пътеводителят препоръчва на пътешествениците да се отбият в библиотеката, когато минават през Гисен, а във Франкфурт на Майн като интересни за посещение обекти са посочени библиотеките на господата Уфенбах и Валдшмит (Nugent, 1749b: 326), докато при описанието на Хайделберг Нюджънт припомня, че през 1622 г. курфюрстът е прогонен от владенията си, а тамошната изключително популярна библиотека е пренесена във Ватикана (Nugent, 1749b: 329–330). Библиотеката на Еразъм Ротердамски, която се пази в катедралата в Базел, е сред забележителностите там, описани в пътеводителя, а в допълнение авторът насочва вниманието към още няколко местни библиотеки, в които може да се видят съчинения на Вергилий, както и Коран, „написан върху китайска хартия“ (Nugent,

1749b: 332). Част от маршрута на пътешествениците из Берн включва обществената библиотека там (Nugent, 1749b: 333), за Мерзебург е отбелязано, че градът е популярен основно със своите катедрала и библиотека (Nugent, 1749b: 353), а като забележителна за Грац е описана дворцовата библиотека (Nugent, 1749b: 371).

Третият том от „Голямата обиколка“ на Томас Нюджънт отдава дължимото на местата, които си заслужава да бъдат посетени в Италия, а обиколката из Апенините започва с Венеция. Както четем, за пътешественика от XVIII век градът не е само канали с гондоли, площад „Сан Марко“, дворци и спиращи дъха произведения на изкуството, но и множество забележителни библиотеки. Сред тях авторът откроява библиотеката, в която Тинторето и Скиавоне са изобразили седмина древни философи (Nugent, 1749c: 85), и тази в Старите прокурации. Там се съхраняват редки гръцки ръкописи в много добро състояние, дарени от кардинал Висарион (каталогизирани още по това време в два тома), както и „De Consideratione Dei“, който се приписва на свети Августин. На входа на библиотеката пък може да се видят няколко древни статуи и релефа, дарени от кардинал Гримани и Федерико Контарини. Очеркът продължава с библиотеките на бенедиктинците, доминиканците и театинците и с тази във вила „Пизани“. Там, пише Нюджънт, се съхранява голяма колекция от забранени книги, които с документ от папа Александър VIII е разрешено да се четат на място. Сред интересните библиотеки е посочена и тази на венецианския дож Джовани Соранцо със своята впечатляваща колекция от ръкописи, а също и библиотеката на английския консул във Венеция Джоузеф Смит (Nugent, 1749c: 97–99).

Библиотеката в Палацо дел Капитанио в Падуа е следващата задължителна стъпка за любознателния пътешественик от онази епоха (Nugent, 1749c: 119), а след нея маршрутът проследява Двореца на дуковете в Парма и неговата библиотека, за която Нюджънт пише: „сред всички любопитни неща в този дворец не бива да забравяме библиотеката, която, тъй като е много голяма и добре подредена, заслужава вниманието на пътешествениците“ (Nugent, 1749c: 141). Подробно описание „Голямата обиколка“ дава и на библиотека „Амброзиана“ в Милано. Томас Нюджънт цитира сведения на свои съвременници, според които тази библиотека притежава колекция от 14 000 ръкописа и 72 000 печатни издания. Най-старият ръкопис там е превод на Руфин Аквилейски на текст от Йосиф Флавий. Голямата зала на библиотеката е с площ около 23 x 9 м и там са подредени внушителни колекции от картини и медали, както и антични скулптури, а също може да бъде видяна книга с рисунки, дело на Леонардо да Винчи (Nugent, 1749c: 154).

Сред забележителностите на Генуа според Томас Нюджънт е и местната обществена библиотека, намираща се в колежа в италианския

град. Колекцията ѝ е от около 3000 издания, сред най-ценните от които авторът откроява ръкопис с превод на Библията на свети Йероним, датиран към IX век (Nugent, 1749c: 181). И докато за останалите европейски библиотеки Нюджънт се ограничава до споменаването на една-две по-забележителни книги от техните колекции, то едва ли това е възможно за Ватиканската библиотека. Тя е украсена с изящни стенописи, създадени от Микеланджело и негови ученици само в рамките на една година. Нюджънт признава, че в един пътеводител не може да бъде описана подробно колекцията на най-богатата библиотека в света, но все пак спира вниманието на своите читатели върху някои от най-ценните, поне според него, книги там. А именно трактатът „В защита на седемте тайнства“ на английския крал Хенри VIII със собственооръчно послание до папа Лъв X, колекция от писма на краля до втората му съпруга Ан Болейн, както и ценни стари ръкописи със съчинения на Вергилий и Теренций, за които се смята, че са от IV век, ръкописи, дело на свети Йоан Златоуст, Библия на иврит, писана на пергамент, както и старинни японски и китайски книги (Nugent, 1749c: 225–226).

Пътешествието из библиотеките на Вечния град по страниците на „Голямата обиколка“ продължава с тази на двореца „Барберини“, която според Томас Нюджънт съхранява 40 000 издания, а погледът на посетителя бива привлечен и от изящен древен съд, изработен от ахат, с изображения на Юпитер и Олимпия (Nugent, 1749c: 230). Авторът дава свидетелство за „голяма и добре подредена библиотека“ и в двореца „Алтиери“ (Nugent, 1749c: 233), като споменава като значима още библиотеката на Йезуитския колеж (Nugent, 1749c: 248). И за да е сигурен, че пътешественикът, посетил Рим, няма да пропусне нито една от неговите библиотеки – съкровищници, Нюджънт прави следния обзор на финала на описанието си на града: „Няма друго място в Европа, където да откриете толкова голям брой обществени и частни библиотеки: почти всеки кардинал, принц, колеж или манастир има библиотека, която любезно посреща всеки чужденец. Сред обществените библиотеки основните са Ватиканската библиотека, тази в базиликата „Санта Мария ин Арачели“, библиотеката в църквата „Санта Мария дел Пополо“, манастирските библиотеки на Доминиканския и Августинския орден, както и тези в дворците „Алтиери“, „Отобони“, „Киджи“ и „Барберини“, до които има свободен вход за посетители“ (Nugent, 1749c: 269).

Ферара е следващият град, който пътешественикът с интерес към библиотеките си заслужава да посети, като по-специално внимание авторът обръща на тази в двореца на херцога (Nugent, 1749c: 287), но като истинска забележителност той описва Библиотека „Медичи Лауренциана“ във Флоренция. Според Нюджънт библиотеката, която заслужава да бъде видяна от всеки посетител на града, е популярна не толкова със своите печатни издания, колкото с великолепните си

ръкописи, 2309 от които са ориенталски. Сред ценните ръкописи е посочен такъв със съчинения на Вергилий, както и древногръцки ръкопис, представящ хирургията на древните с описан начин за лечение на изкълчвания и фигури, нарисувани на пергамент. Библиотеката съхранява още Септуагинта от VI век – първия превод на гръцки на древноеврейския текст на Стария завет, ръкопис с диалог между Платон и Плотин за съществуването на душата преди тленното зачатие, а сред интересните печатни издания се споменава Вулгата – латински превод на Библията, отпечатан през 1462 г. в Майнц (Nugent, 1749c: 305–306). В самия край на третия том от „Голямата обиколка“ е дадено описание и на богатата библиотека в двореца на дука на Модена, където освен редки печатни издания и ръкописи пътешественикът може да види творби на Леонардо да Винчи, Рафаело, Андреа дел Сарто, Джулио Романо, Тициан, Веронезе, Антонио да Кореджо, Тинторето, Гуидо Рени и др. (Nugent, 1749c: 376–377).

Четвъртият том от обемистото четиво е посветен на Франция, Испания и Португалия, а първата среща на читателя с библиотеки, заслужаващи внимание, го отвежда в няколко от църквите и манастирите в Париж. Споменават се библиотеката в църквата на йезуитите, съхраняваща над 50 000 тома, тази в църквата „Света Геновева“ със своята внушителна колекция от монети, медали и предмети от Античността, манастирската библиотека в абатството „Сен Жермен де Пре“, „смятана някога за най-голямата в Париж и все още превъзхождаща всички с изключение на Кралската библиотека“, и библиотеката в абатството „Сен Виктор“, популярна със своите ценни ръкописи (Nugent, 1749d: 56–57). От библиотеките в религиозните сгради се пренасяме в тези на някои от най-големите хотели във френската столица, като Нюджънт се спира на „изисканата“ библиотека на хотел „Колбер“ и хотел „Де Невер“, където се помещава Кралската библиотека. Според френски източници, пише Нюджънт, библиотеката съхранява над 12 000 ориенталски, гръцки, латински и френски ръкописа и над 70 000 печатни издания (Nugent, 1749d: 61). Библиотеката на Сорбоната пък впечатлява със своята внушителна колекция от печатни издания и ръкописи, сред които два от времето на крал Шарл V, украсени с миниатюри (Nugent, 1749d: 70).

Авторът обръща внимание и на обществените библиотеки в Париж, включвайки отново библиотеките в абатството „Сен Виктор“ и църквата „Света Геновева“, както и Кралската библиотека, като допълва пътеводителя с описание на библиотеката на кардинал Мазарини (Nugent, 1749d: 74–75). От Париж обиколката из забележителните френски библиотеки ни отвежда до Лион и библиотеката на Йезуитския колеж. По думите на Нюджънт това е една великолепа библиотека, изградена от фамилията Вилероа под формата на буквата T, като там има кабинет с колекция от „медали и други антики, сред които римски и

египетски идоли, лампи и амулети, събрани от Франсоа дьо ла Шез“ (Nugent, 1749d: 133). За библиотеката на друг колеж на Ордена на йезуитите – в Дижон, както и за тази в Турнон информацията в „Голямата обиколка“ е оскъдна (Nugent, 1749d: 144, 156), докато описвайки Безансон, авторът отбелязва, че дворецът на кардинал Гранвил, който се намира там, има библиотека с „изобилие от ценни ръкописи и книги“ (Nugent, 1749d: 216).

На финала на своя четиритомен пътеводител Томас Нюджънт включва описанията на още две библиотеки – съответно в Испания и Португалия. Тази в Кралския дворец „Ескориал“ недалеч от Мадрид той описва като „съхраняваща 100 000 книги на всички езици, сред които 14 000 или 15 000 ръкописа, предимно на гръцки език“ (Nugent, 1749d: 245). В Португалия пък авторът се спира на библиотеката на Кралския дворец в Лисабон, разположена на третия етаж на емблематичната за града сграда и „разполагаща с голям брой ценни печатни книги“ (Nugent, 1749d: 252).

От своя аристократичен произход и безбройните сантиментални и романтични пътувания до епохата на туризма и глобализацията, „Голямата обиколка“ все още влияе върху дестинациите, които туристите избират, и оформя идеите за култура и изтънченост, които съпътстват акта на пътуване, а местата за посещение остават все така привлекателни, както са били преди векове (Colletta, 2015). Днес част от библиотеките, описани от Томас Нюджънт, са само спомен върху хартия, докато други продължават да вдъхновяват пътешественика, а също така успешно да бъдат имплементирани в съвременната концепция за библиотечен туризъм. И макар че по същество това понятие се появява за първи път в края на 90-те години на XX век и добива по-широка гласност след 2016 г. – предимно на страниците на популярни вестници и списания, докато в научната литература употребата му все още е оскъдна (Roque and Guerreiro, 2021: 44–45), разбирането за стойността на библиотеките като нещо впечатляващо, като атракция за посетителя, ясно проличава от направения обзор за мястото им в „Голямата обиколка“. В много от описаните градове именно местната библиотека е представена като основната забележителност, която пътешественикът трябва да посети. На места, разказвайки за най-интересните кътчета в даден град, Нюджънт не се колебае да постави библиотеките редом до обекти, които и днес традиционно се възприемат като туристически атракции, като замъци, църкви, дворцови градини и площади. Осъзнатата от Нюджънт атрактивност на библиотеките може да бъде проследена и в набора от думи, които авторът използва при описанието им („отлична“, „забележителна“, „достойна за посещение“, „впечатляваща“, „изискана“). От друга страна, представената вариативност от отделни ресурси с вероятен интерес за посетителя (редки и ценни екземпляри, архитектура, интериор, връзка с популярни личности) утвърждава комплексната визия за важното място, което библиотеките

заемат в „Голямата обиколка“. И докато днес същите тези ресурси се анализират от специалистите – както в сферата на туризма, така и в тази на библиотечните науки – и влиянието им все по-активно се използва за привличане на нови публики към библиотеките, пътешествието по страниците на близо 300-годишния пътеводител дава ясна представа за солидните основи на библиотечния туризъм – нешлифования диамант с огромен туристически потенциал.

Според Ф. Морисън именно библиотечният туризъм може да се превърне във водеща тенденция в пътуванията – като всяка ценна туристическа атракция, библиотеките могат да ни разкажат много за определено място. „Когато посещавате някой град и сте уморени да следвате добре познатия туристически маршрут – независимо дали става въпрос за църкви или руини в Европа, или за плажове в Австралия, – защо не се отклоните и посетите библиотека? Или още по-добре – създайте свой собствен библиотечен тур. Може да откриете повече от красива или привличаща окоото архитектура, но и да усетите живата реалност на мястото, което посещавате“, пише Морисън (Morrison, 2017). В подкрепа на тези думи може да бъдат посочени редица примери за успешното включване на библиотеките в съвременните маршрути на културния туризъм. Редом със световноизвестни образци, привличащи милиони туристи годишно, като Библиотека „Александрина“ в Египет, Националната библиотека на Чехия в комплекса „Клементинум“ (определяна от мнозина за най-красивата библиотека в света) и Британската библиотека в Лондон, днес все повече библиотеки заемат своето достойно място на предпочитани за посещение туристически забележителности.

Разгледан в контекста на глобалните тенденции в тази област, библиотечният туризъм в България до голяма степен остава terra incognita. Към настоящия момент библиотеките у нас рядко се възприемат като обекти с потенциален интерес за туристите, а примерите за такива, които са част от даден туристически маршрут, са по-скоро изключение. Причините за това са комплексни, но едва ли към тях можем да причислим липсата на библиотечни сгради с интересна архитектура или факта, че там не се пазят издания, които си заслужава да бъдат видени. Въпреки това трябва да се отбележи, че през последните години темата все по-активно привлича интереса на специалисти от научните среди у нас, които разглеждат възможностите за включване на българските библиотеки в маршрутите на туризма. Според М. Модева-Нанкова библиотеките имат значителен потенциал да бъдат обекти на културния туризъм, център на събития, свързани с творческия туризъм, и този потенциал трябва да се използва, като се имат предвид и основните приоритети на Стратегията за устойчиво развитие на туризма в България 2014–2030 (Modeva-Nankova, 2016). По-голяма инициативност от библиотеките по места, но и разбиране на значението им за

развитието на туризма могат да повишат обществената осведоменост, а умелото използване на инструментите на маркетинга би превърнало най-демократичните институции в желани дестинации за туристите.

ЛИТЕРАТУРА

Модева-Нанкова, М. (2016). *Библиотеки и културен туризъм: възможности и предпоставки за развитие*. София: За буквите – О писменехъ, 362 с. ISBN 978-619-185-234-5.

Baleiro, R., S. Quinteiro (2018). *Key concepts in literature and tourism studies*. Lisboa: Universidade de Lisboa. ISBN 978-989-96677-6-1.

Colletta, L. (Ed.) (2015). *The Legacy of the Grand Tour: New Essays on Travel, Literature, and Culture*. Washington: Rowman & Littlefield. ISBN 978-161-147-799-3.

Correia, A. (2022). Tourism. – In: Quinteiro, S., M. J. Marques (Eds.). *Working definitions in literature and tourism: a research guide*. Centro de Investigação em Artes e Comunicação da Universidade do Algarve, p. 129. ISBN 978-989-9127-03-6. DOI: <https://doi.org/10.34623/h3xd-jt31>.

Goldsmith, S. (2020). *Masculinity and danger on the eighteenth-century Grand Tour*. University of London Press. ISBN 978-1-912702-25-1. DOI: 10.14296/1120.9781912702251.

Gyr, U. (2010). *The History of Tourism: Structures on the Path to Modernity*. [Online]. Available from: <http://ieg-ego.eu/en/threads/europe-on-the-road/the-history-of-tourism#citation> [Visited on 17.02.2023].

Morrison, F. (2017). *Library tourism could be the next big travel trend*. [Online]. Available from: https://www.huffpost.com/archive/au/entry/library-tourism-could-be-the-next-big-travel-trend_au_5cd35867e4b0acea94ff0949 [Visited on 20.06.2023].

Nugent, T. (1749a). *The Grand Tour*. Vol. 1. London: S. Birt.

Nugent, T. (1749b). *The Grand Tour*. Vol. 2. London: S. Birt.

Nugent, T. (1749c). *The Grand Tour*. Vol. 3. London: S. Birt.

Nugent, T. (1749d). *The Grand Tour*. Vol. 4. London: S. Birt.

Roque, M. I., D. Guerreiro (2021). Reading the Tourist Destination: bibliotourism and place perception. – In: *Spatial and Organizational Dynamics*, 9 (1), pp. 42–60. ISSN 2183-1912.

Seaton, A. V. (2019). Grand Tour. – In: C. Forsdick (Ed.). *Keywords for Travel Writing Studies: A Critical Glossary*. London: Anthem Press, pp. 108–110. ISBN 978-178-308-923-9.

UNWTO (2018). *Tourism and Culture Synergies*. Madrid: UNWTO. eISBN 978-92-844-1897-8.

REFERENCES

Modeva-Nankova, M. (2016). *Библиотеки и културен туризъм: възможности и предпоставки за развитие*. София: За буквите – О писменехъ, 362 с. ISBN 978-619-185-234-

LIBRARIES BEFORE LIBRARY TOURISM IN THOMAS NUGENT'S GRAND TOUR

Abstract: *Tourism found one of its earliest forms in the long journeys undertaken by noblemen to various parts of Europe. Called “The Grand Tour”, they began in the 16th century and flourished in the 17th and 18th centuries. The term “Grand Tour” was first used in 1670 but became widespread in the 18th century, especially after 1749 when Thomas Nugent's four-volume guidebook made it the title of a book. This paper traces the place of libraries along the routes described in that work. The object of the study is the libraries, and the subject is their place and importance through the eyes of the European traveler of the era that marked the birth of modern tourism. The paper aims to argue for the potential of libraries as eye-catching destinations, long before the term “library tourism” was coined, and the task is to trace all the libraries described in “The Grand Tour”. It is concluded that an understanding of the value of libraries as visitor attractions is evident from the survey, and the descriptions give a good insight into the solid foundations of library tourism – an uncut diamond with huge tourism potential.*

Keywords: *libraries; library tourism; “Grand Tour”; Thomas Nugent*

Radoslav Hristov, PhD student

University of Library Studies and Information Technologies

119 Tsarigradsko Shosse Blvd.,

1784 Sofia, Bulgaria

ORCID: 0000-0003-3386-4238

E-mail: radoslavsvetoslavov@gmail.com